Makale Geliş Tarihi: 21.07.2021
Makale Kabul Tarihi: 14.09.2021

İki Aşırılık Arasında Sıkışan Bir Devrim: Yemen

Maşallah NAR*

Özet

2010 yılında patlak veren ve kısa süre içerisinde Arap coğrafyasını büyük bir bölümünü kuşatan Arap Baharı'nın en şiddetli ve kanlı yaşandığı yerlerden biri Yemen'dir. Ali Abdullah Salih'in devrilmesinden sonra kısa bir süreliğine de olsa ülkede demokratik umutlar yeşermiş, ancak devrim sürecine müdahil olan Suudi Arabistan, BAE ve İran gibi bölge ülkelerin menfaatleri doğrultusunda devrimi manipüle etme çabaları, işlerin içinden çıkılması çok zor bir kaos ve çatışma ortamına sürüklenmesine neden olmuştur. 2015'ten beri şiddetli bir savaşın yaşandığı Yemen, 21. Yüzyılın en büyük insani felaketlerden biri olmaya adaydır. Bu çalışmada Yemen'in devrim öncesi tarihine dair kısa bir arka plan sunulmakta, ardından devrim sürecini hazırlayan şartlar ve takip eden süreçte devrimin aldığı hali tasvir eden betimleyici bir anlatı sunulmaktadır. Son olarak Suudi ve BAE'nin kendi aralarındaki iç çelişkilere ve İran'la uzun süredir devam eden bölgesel rekabetlerine dikkat çekilerek devrim sürecine menfi etkileri üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Yemen, İran, Suudi Arabistan, BAE, Husiler

Abstract

The Arab Spring erupted in Tunisia and spread through most of the Arab countries in a short time. Yemen has been one of the bloodiest and most violent Arab spring experiences. At the first stage of the revolution, especially after toppling Ali Abdullah Saleh some democratic hopes rose in Yemeni streets. Nevertheless, after the intervention of Saudi Arabia, UAE and Iran, these hopes turned to a devastating civil war and unprecedented humanitarian crisis. Yemen, where a fierce war has been waged since 2015, is a candidate to be one of the greatest humanitarian disasters of the 21st century. In this study, firstly a brief background on Yemen's pre-revolutionary history is presented, followed by a descriptive narrative depicting the conditions that prepared the revolutionary process and the state of the revolution in the next period. Finally, the negative effects on the revolution process is emphasized by drawing attention to the internal discrepancy between Saudi and UAE and their long-standing regional rivalries with Iran.

Keywords: Arab Spring, Yemen, Iran, Saudi Arabia, UAE, Houthis

* Arş. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Tarih Bölümü, masallahnar@gmail.com, ORC ID: 0000-0002-9474-2608

Yemen'in Yakın Tarihi

Arapların en kadim vatanı olarak telakki edilen, çok zengin bir tarihi ve kültürel mirasa sahip Yemen maalesef ekseriyetle yoksulluk, iç savaş, salgın hastalıklar ve terör gibi haberlerle anılan bir ülkedir (Çamyaran, 2017: 1). Bu durumu tetikleyen yapısal bazı hususiyetler bulunmakla beraber, pek çok Orta Doğu ülkesinin müşterek kaderini ifade eden oligarşik yönetimler fenomeni Yemen'in makus talihini de şekillendiren en önemli sebep durumundadır. Sahip olduğu bu menfi hususiyetler nedeniyle Yemen, umumiyetle başarısız devlet (failed state)[1] teorisi içinde ele alınan bir ülkedir (Dingli, 2013).

Yemen, kökleri İslam öncesi dönemlere kadar uzanan çok eski bir Kuzey-Güney çatışmasının gerginliğini uzun süredir bünyesinde taşımaktadır (Feierstein, 2019: 4). Kendi içinde pek çok dâhili çatışma yaşayan ülke 1990'a kadar Kuzey ve Güney olarak bölünmüş vaziyetteydi. Güney tarafı Sovyet etkisinin yoğun şekilde hissedildiği *Ali Salim el-Beyd* liderliğindeki Sosyalist bir iktidar tarafından yönetilirken, görece çok daha yoğun nüfuslanmış olan Kuzey tarafı ise *Ali Abdullah Salih'in* idaresi altındaydı. Uzun bir süre boyunca gerçekleşmesi çok zor görünen Kuzey-Güney birleşmesi, Güney tarafının en büyük destekçisi Sovyet Rusya'nın dağılması ve Berlin Duvarı'nın yıkılması gibi küresel gelişmelerin de yardımıyla muhtemel hale geldi. Keza Kuzey ve Güney bölgelerinin sınır olduğu noktada önemli petrol yataklarının bulunması da birleşmeyi mümkün kılan önemli bir faktördü. Taraflar arasında gerçekleşen müzakerelerin ardından herhangi bir referandum süreci işletilmeden alelacele bir birleşme sağlanmış göründü. Fakat kabile ilişkilerinin, mezhep farklılıklarının ve zihinsel anlamda aşılamamış olan Kuzey-Güney bölünmesinin temel engelleri teşkil ettiği güç bölüşümü problemi çözülemedi. Bunun yanı sıra Güney bölgesinde yaşayan Yemenliler birleşmeden sonra önemli sosyo-ekonomik kayıplar yaşadı ve bu durum bugün hala devam eden ayrılıkçı görüşlerin alt yapısını teşkil etti. Hülasa toplumsal entegrasyondan yoksun kâğıt üzerindeki bu birleşme de tabiatıyla ülkeye uzun erimli bir saadet ve istikrar getirmedi (Feierstein, 2019: 6).

Birleşmeden sonra Arap yarımadasındaki ilk radikal demokratikleşme teşebbüsünü gerçekleştiren Yemen, çok partili hayatı öngören yeni anayasanın 1991 Mayıs'ında gerçekleşen referandumda oylana-

[1] Failed State mefhumunu açıklayan ve gerekçelendiren kapsamlı bir analiz için bkz. James Robinson & Daron Acemoğlu, *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty*, LSE, 2011.

rak kabul edilmesiyle ilk kez demokratik bir seçim yapma şansına erişti. İki yıl kadar süren geçiş sürecinin ardından 1993 yılında pek çok uluslararası gözlemcinin takip ettiği parlamento seçimleri başarıyla gerçekleştirildi. Fakat Güney tarafı iktidar pastasından kendisine vaat edilen ölçekte bir pay alamadı. Bu hoşnutsuzluk henüz birleşmenin üzerinden dört yıl gibi kısa bir süre geçmiş olmasına rağmen ülkeyi yeni bir bölünme krizinin eşiğine getirdi. Bölgesel arabulucuların da devreye girdiği çeşitli müzakereler yapılsa da bir sonuç alınamadı ve ülke kanlı bir iç savaşa sürüklendi. Savaşın harareti büyük ölçüde Güney tarafında cereyan ederken; Suudi Arabistan, bugün olduğu gibi Güney tarafını ekonomik ve lojistik olarak destekliyordu. Güneye bağlı kaynaklar, ABD'nin de Sukatra adasında bir askeri üs kurmak karşılığında Kuzey tarafına karşı savaşa müdahil olma teklifinde bulunduğu ancak bunun reddedildiğini iddia eden bir açıklama yaptı. Güney tarafını temsil eden ayrılıkçı liderler 21 Mayıs 1994'te bağımsızlık ilan etti. Fakat 1990 öncesi duruma dönmeyi amaçlayan bu bağımsızlık ilanı başta birleşmiş milletler olmak üzere uluslararası kanallardan bir destek bulmadı. BM, 29 Haziran 1994 tarihinde yayımladığı açıklamasında tarafları diyaloğa davet ederek acil ateşkes çağrısı yaptı.

Yaklaşık üç ay süren iç savaşın ardından Kuzey güçleri 7 Temmuz 1994'te Güney'in başkenti sayılan Aden'de ve diğer Güney şehirlerinde kontrolü sağladı. Yaşanan savaşın ardından Güney tarafının önemli liderleri Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Uman ve Mısır gibi ülkelerde sürgün hayatı yaşamak zorunda kaldı. İç savaşın ardından Güney tarafına yönelen yağma faaliyeti ve yargısız infazlar müstakbel bir iç savaşın daha tohumlarını ekmiş oldu. İç savaşın ardından Ali Abdullah Salih yaptığı Anayasal değişikliklerle Yasama, Yürütme ve Yargı erkinin bütün kilit salahiyetlerini uhdesinde topladı. Güney tarafı düşman bir ülkenin savaş sonunda maruz kaldığı muamelenin aynısına maruz kaldı ve daha önce yapılan birleşme anlaşmalarına bütünüyle mugayir şekilde güç taksimatından büyük ölçüde tasfiye edildi. Ali Abdullah Salih, artık ona yönelen bütün muhalefet ihtimallerini cebir ve şiddetle bertaraf eden pervasız bir diktatöre dönüşmüştü.

Yemen, Kuzey-Güney gerginliğiyle birleşen kabile merkezli toplumsalının yarattığı bariyerleri aşmakta yeterince zorlanırken; bir de sıklıkla mezhep farklılığının sebep olduğu krizlerle uğraşmak zorunda kalmıştır. Bu problemin kaynağı da umumiyetle Husi cemaati olagelmektedir. 12 İmam Şiası'ndan farklı olarak sahabeleri ta'n etmeyi, takiyyeyi ve ezoterik bilgiyi reddettiği için Sünniliğe en yakın Şii mez-

hep olarak kabul edilen Zeydiyye[2] mezhebine mensup olan Husiler, 1991 yılına kadar *Mümin Gençler* adı verilen sivil bir örgütlenme konumunda iken, bu tarihten sonra silahlı bir milis güce dönüştüler (Sadık, 2010: 9). Bazı komplo teorilerine göre Husilerin silahlandırılması, Ali Abdullah Salih'in en büyük oğlu Ahmet'in yönettiği Devrim Muhafızları ile *Ali Muhsin el-Ahmar* yönetiminde bulunan Yemen ordusu arasındaki örtülü güç mücadelesini Salih lehine değiştirmek için oyun dışından bir müttefik yaratma ihtiyacından doğmuştu. Bir diğer teoriye göre ise Husilerin milis bir güç olarak ortaya çıkışları; İran'ın Yemen'de Suudi Arabistan başta olmak üzere körfez blokuna karşı tehdit edici silahlı bir güç oluşturma isteğinden kaynaklanıyordu. Doğrusu olayların seyri her iki teoriyi de mümkün görmemize neden olacak şekilde gelişti. Husiler 1991'de ciddi şekilde silahlanmaya başladıktan sonra 2004 ve 2011 tarihleri arasında müteaddit defalar Yemen hükümetine karşı isyan ettiler. 2011'de başlayan devrim sürecine de destek verir görünen Husiler, yönetsel bölüşümden bekledikleri hisseyi alamayınca devrik lider Ali Abdullah Salih'le ittifak kurarak devrim sonrası oluşturulan meşru iktidara karşı başarılı bir askeri darbe gerçekleştirdiler. Ancak Salih'in devrim sonrası süreçte iktidar sahnesinin dışında kalışının intikamını almak için kurduğu bu ittifak, daha sonra körfez ülkeleriyle yakınlaşarak Husileri tasfiye etmeye dönük yeni bir pozisyon alması nedeniyle bozuldu.[3] Salih'in ip üstünde dans etmeye çalışan bu politik manevraları 17 Aralık 2017'de gizlice Sanaa'dan kaçmaya çalışırken Husiler tarafından öldürülmesiyle sonuçlandı.

---

[2] Yemen'deki varlığı 9. yüzyıla kadar uzanan Zeydilerin özellikle 1979'da gerçekleşen devrimden sonra İran'la yakınlaşmalarının akideye mündemiç bazı sebepleri bulunmaktadır. Zeydiler, İsnâaşerî (12 İmam Şiası) Şiilerden farklı olarak siyasi bir aksiyon almak için gaybete çekilmiş olan imamı beklemek gibi bir zorunluluk ya da koşul öne sürmezler. Onlara göre Hz. Ali soyundan olup, maddi ve manevi anlamda Müslümanların işlerini idare etmeye ehil olan herkes devrim sancağını yükseltme hakkına sahiptir. Zeydilerin siyasete müteallik bu tavrı, Humeyni'nin, fakihleri gaybette olan imamın dönüşüne kadar onun vazifelerini ifa etmesi gereken yönetici sınıf olarak konumlayan Velayet-i Fakih teorisinin ortaya çıkışıyla beraber İran'ın merkezi ideolojisi konumuna gelen İsnâaşerî Şiası'yla yakınlaşmalarını sağlamıştır. İran'ın, Velayet-i Fakih rejimini tahkim ettikçe, kendisini merkeze alan bir Şii liderliği ve ittifakı kurma çabaları Yemen'i de İran'ın önemli etkinlik sahalarından birine dönüştürmüştür. Ali Abdullah Salih'in iktidarda olduğu dönemde çok rahat hareket imkânı bulamasa da onun devrilmesinden sonra ortaya çıkan kaos ve istikrarsızlık ortamında amaçlarına çok müheyya bir zemin bulmuştur. Zeydilerin Yemen'deki tarihçesi ve Zeydi akidesinin hususiyetlerine dair geniş bilgi için bkz. Farhad Daftary, *Şii İslam Tarihi*, Çev. Ahmet Fethi, Alfa Yayınları, İstanbul 2016, ss. 186-222.

[3] Husilerin Askeri Gücü Nasıl Arttı?, 03.11.2021, https://arabi21.com/story/786391, Erişim Tarihi: 04.04.2021.

Kapıya Dayanan Devrim

Arap Baharı dalgasının uğrak noktalarından biri olan Yemen'de devrim, diktatörlerin devrilmesiyle sonuçlanan Tunus, Mısır ve Libya'dan farklı olarak çok kesintili ve uzun bir süreç olarak gelişti. 3 Şubat 2011'de otuz üç yıldır iktidarda olan Ali Abdullah Salih'in müstebit ve yozlaşmış iktidarına karşı harekete geçmeye başlayan Yemenli devrimciler, *Hüsnü Mübarek*'in devrildiği gün olan ve ilk Öfke Cuma'sı olarak kayda geçen 11 Şubat 2011 tarihinden sonra neredeyse bütün Yemen'e yayılan bir sokak devrimini aktif şekilde başlatmış oldu. Elbette devrim hareketinin mevcut iktidardan bulacağı karşılık çok müşfik olmayacaktı. Salih, diğer Arap diktatörleriyle çok benzer şekilde göstericileri önce rastgele tutuklamalar, faili meçhuller ve güvenlik güçlerinin uyguladığı ölçüsüz şiddetle sindirmeye çalıştı. Resmi güvenlik güçlerinin yanı sıra, diktatörlük rejimlerinin bu durumlarda sıklıkla başvurduğu paramiliter gruplar da göstericilere karşı sıklıkla şiddet eylemlerine girişti. Zaman zaman Ali Abdullah Salih destekçileri ile devrimciler arasında da kanlı çatışmalar yaşandı. Devrim kısa bir süre içinde Sanaa'dan Ta´z'e pek çok şehre yayılınca Salih 15 Şubat günü, başkanlık binasında bulunan ofisinde bütün muhaliflerin taleplerini dinleme arzusunda olduğunu beyan eden bir açıklama yayımladı. Ancak bu açıklama göstericileri sakinleştirmedi. 16 Şubat'ta Husilerin lideri *Abdulmelik el-Hûsi* de mevcut şartların iktidar değişimi için kaçırılmayacak bir fırsat olduğunu ve bunun iyi kullanılması gerektiğini beyan ederek tarafını devrimden yana belirledi. Güney tarafında kalan şehirlerde sloganlar hem Güney tarafının bağımsızlığını hem de Salih'in devrilmesini talep ediyordu. 1990'da gerçekleşen birleşme ve Kuzey tarafının galip ayrıldığı 1994'teki iç savaşa rağmen Güney tarafının ayrılmak yönündeki arzu ve rağbeti hiç azalmamıştı. Salih, yaptığı ilk açıklama göstericiler üzerinde bir etki yaratmayınca 20 Şubat'ta ikinci bir açıklama yaparak muhaliflerle diyalog masasına oturmaya hazır olduğunu ve eğer talepleri meşruysa bunları kabul edeceğini beyan etti. Aslında bu açıklama Salih'in gitmeye hiç niyeti olmadığını açıkça gösteren bir mahiyetteydi. Yıllanmış diktatör bir sonraki açıklamasında ise ilginç şekilde halk iradesine vurgu yapıyor ve seçim dışında bir yolla koltuğunu bırakmayacağını ilan ediyordu. Ülkeyi tapusuna almış, bütün seçimlere tek aday olarak giren bir diktatörün seçim vurgusu sanırım ironi sınırlarını da biraz aşıyordu.[4]

[4] Yemen'deki Devrim Olayları, 13.04.2011, https://www.aljazeera.net/news/reportsandinterviews/2011/4/13/, Erişim Tarihi: 23.07.2021.

Ali Abdullah Salih'e yönelen muhalefet, Yemen'deki kabileleri temsil eden bir çeşit konfederasyon olarak tanımlayabileceğimiz *Ulusal Dayanışma Meclisi'nin* başkanı *Hüseyin el-Ahmar*'ın, Sanaa Üniversitesi önünde uzun süredir rejim karşıtı gösteriler yapan gençlere katılacağını açıklamasıyla biraz daha genişledi. Husiler de Abdülmelik el-Husi'nin 16 Şubat'taki açıklamasından sonra etkin bir şekilde sokaklara inmeye başlamıştı. Salih'in etrafındaki çember daraldıkça daha ciddi tavizler vermeye başladı. 28 Şubat'ta muhaliflerine ulusal birlik hükümeti kurma teklifinde bulunan Salih, bir araya geldiği ülkenin önde gelen ulemasına da anarşinin olmadığı, kendisinin yöneteceği bir geçiş sürecinden sonra yönetimden ayrılabileceğini söylüyordu. Fakat bir taraftan da 1 Mart'ta San'a Üniversitesi Tıp öğrencileriyle gerçekleştirdiği bir buluşmada diğer diktatörlerle çok benzer şekilde Arap Baharı adı verilen sürecin ABD tarafından planlanmış, Tel Aviv'den yönetilen bir komplodan başka bir şey olmadığı söylüyordu. Salih'in bu tavrı kendisine yönelen muhalefeti ve halkın taleplerini bütünüyle yadsıyan bir tavır içinde olduğunu ifşa etmekten başka bir anlama gelemezdi. ABD'yi Orta Doğu'da yaşanan halk hareketlerinden sorumlu tuttuğu açıklamasına karşılık, Beyaz Saray'dan bu iddiayı nefyeden ve Salih'e halkın taleplerini dikkate alması telkininde bulunan bir açıklama geldi. Elbette Salih böyle bir vasatta ABD'ye diklenmenin mantıklı olmadığını biliyordu. Öte yandan Beyaz Saray'dan yapılan bir diğer açıklamada; Salih'in ABD başkanının terörle mücadeleden sorumlu müsteşarıyla bir telefon görüşmesi yaptığı ve ABD'ye yönelik açık bir itham içeren açıklamasının yanlış anlaşıldığını üzülerek belirttiğini duyurdu. Ali Abdullah Salih'in istifasını isteyen tepki halkası hızla büyürken, Güney tarafındaki en önemli destekçilerinden biri olarak bilinen el-Beyda eyaleti vekili *Ali Ahmed el-Umrani* iktidar partisinden istifa ederek göstericilere katıldığını açıkladı. Umrani'nin istifasını pek çok önemli bakanın istifası takip etti. Ülkede Salih aleyhine geniş bir mutabakat sağlanmış görünse de daha işin bidayetinde devrime taraf olan bütün hiziplerin kendi maslahatlarını temine yönelik hesapları vardı. 30 yılı aşkın yıldır Yemen'i yöneten Salih bu durumun oldukça farkındaydı ve tilkiliğini göstermek için doğru zamanın gelmesini bekliyordu.[5]

Devrimin Yemen hapishanelerini de kuşatmaya başladığı bir esnada Salih, başkanlık sisteminden parlamenter sisteme geçiş, halkın

[5] Yemen'deki Devrim Olayları, 13.04.2011, https://www.aljazeera.net/news/reportsandinterviews/2011/4/13/, Erişim Tarihi: 23.07.2021.

oyuna sunulacak yeni bir anayasa ve yerel yönetimlerin federatif bir yapıya evirilmesini mümkün kılacak şekilde güçlendirilmesini içeren yeni bir teklif sundu (10 Mart 2011). Salih bu teklifiyle hem ayrılıkçı Güney hizbini hem de siyasi muhalefeti ayartmaya çalışıyordu. Muhalefet bloku bu teklifi reddederken, ABD oldukça olumlu karşıladı. Muhalefeti ikna teşebbüsü akim kalınca, Salih teklifini tek taraflı olarak hayat geçirmeye karar verdi. Bir taraftan da muhalefete yönelik şiddetin dozajını da biraz daha yukarı çekiyordu.

Yemen'deki devrim dönemi genel olarak çok kanlı geçse de en kara gününü 18 Mart 2011'de yaşadı. Salih'in belki de devrimi sindirmek için son hamlesini yaptığı bu kanlı Cuma'da 52 kişi hayatını kaybetti, yüzlerce kişi de yaralandı. Bu kanlı günün ardından Salih bir ay sürecek bir olağanüstü hâl ilan etti. Muhalefet ise yaşanan bu olaydan sonra rejimle herhangi bir diyaloğun artık mümkün olmadığını beyan eden sert bir tavır koydu. Bu katliam muhtelif ülkelerde görev yapan pek çok Yemenli diplomatın devrim saflarına katılmasını netice verdiği gibi, uluslararası kamuoyu tarafından da ciddi bir tepki gördü. Salih, bu tepkilere karşı geri adım atan bir tavır içinde olmadı. Tam aksine 22 Mart'ta yaptığı açıklamada; devrimler çağının kapandığını ve sokak gösterileri yoluyla iktidarı değiştirmenin mümkün olmadığını, buna kalkışanların ülkeyi sonu olmayan bir iç savaşa sürüklediklerini belirterek muhaliflerine meydan okudu. Muhalifler kararlı bir tavırla başkanlık sarayına doğru yürüme kararı alınca Salih, 2011 yılının sonunda hem başkanlık hem de parlamento seçimlerinin yapılmasını ve bu süre zarfında da ülkeyi *Ulusal Birlik Hükümeti*'nin yönetmesini öngören yeni bir teklif sundu. Fakat bu teklif de muhalefet tarafından reddedildi. Salih bir taraftan her fırsatta devrime kastederken, diğer taraftan da sürekli bir geri adım atıyordu. Sanaa'daki *Değişim Meydanı*'nda toplanan gençler bu tekliflerin hiçbirini ne ikna edici ne de inandırıcı bulmuyor ve günden güne daha kalabalık bir hale geliyordu.[6]

Yemen'deki devrim sürecinin diğer Arap Baharı deneyimlerinden farklı ve ilginç bir noktası vardı. *Ali Muhsin el-Ahmar* yönetimindeki ordunun bir cenahı, önde gelen bazı subaylarla beraber devrim saflarına katılmış ve zaman zaman göstericileri ve ülkenin stratejik noktalarını korumak adına *Ahmet Abdullah Salih* yönetimindeki devrim muhafızlarıyla silahlı çatışmalara giren bir pozisyon almıştı.[7] Devrim

[6] Aden'de Göstericilerin Üzerine Ateş Açıldı. 19.03.2011, https://www.bbc.com/arabic/middleeast/2011/03/110319_yemen_clashes, Erişim Tarihi: 03.07.2021.

[7] Askeri ve Aşiret Liderleri Cumhurbaşkanına Baskı Kuruyor. 21.03.2021, https://www.france24.com/ar/20110321-general-defects-revolution-tribal-leader-mohsen-al-ahmar-yemen-salah, Erişim Tarihi: 03.07.2021.

süreci uzadıkça meydanlardaki kalabalık kararlı bir şekilde artıyordu. Nisan ayına gelindiğinde artık devrim meydanlarına toplananların sayısı milyonlarla ifade edilebilecek düzeydeydi. Aslında devrim sürecinin siyasi ayağını temsil eden muhalif partiler Salih'in yaptığı son tekliflere dünden razı bir görüntü çiziyordu. Ancak sokağa dökülen gençlerin devrim sürecine bakışı çok daha tutarlı ve gerçekçiydi. Onlar Salih'in sunduğu tekliflerin ülkede gerçek bir değişim yaratma imkân ve ihtimalinden yoksun olduğunun farkındaydılar ve son ana kadar rejimin koşulsuz şartsız devrilmesi ve sorumluların yargılanması talebinde ısrar ettiler.

Nisan ayının başlarından itibaren Körfez ülkeleri ve ABD'de Yemen'deki sürece müdahil olma sinyalleri vermeye başladı. İlk olarak 3 Nisan'da Körfez İş birliği Konseyi bakanları Yemen'deki gelişmelerin görüşüldüğü bir toplantı yaptı. ABD de pozisyonunu netleştirerek Salih'in iktidardan çekilmesini ve barışçıl bir geçiş sürecinin sağlanması için müzakerelere başlanmasını talep eden bir açıklama yaptı. 6 Nisan'da *Körfez İş birliği Konseyi* Salih'ten bütün yetkilerini yardımcısı *Abdurabbu Mansur el-Hadi*'ye bırakarak çekilmesini istedi. Körfez ülkeleri Dışişleri bakanları da yaptıkları ortak açıklamayla Salih'i ve muhalifleri ülkede barışçıl bir geçiş sürecinin teminini müzakere etmek üzere Riyad'a davet etti. Ancak Körfez İş birliği Konseyi'nin teklifi Salih'in görevden hemen ayrılmasını garanti etmediği için Muhalif Partiler ve devrimin sesini sokaklarda yükselten gençler tarafından reddedildi. Aylardır sokaklarda olan Yemenli gençler, Salih'le beraber bütün akrabalarının acilen iktidardan uzaklaşmaları ve işledikleri suçlar için yargılanmasın talep eden oldukça tutarlı bir pozisyonda ısrar ediyorlardı. Bunu gerçekleştirmek mevcut şartlar altında çok mümkün görünmese de Yemen'de gerçek bir devrimden bahsedebilmek için Salih ve ailesinin tasfiye edilerek işledikleri cürümlerin büyüklüğü nispetinde bir cezaya maruz kalmaları zaruriydi. İlk olarak Körfez İş birliği Konseyi'nin fikrini kabul eder gibi görünen Salih, sokakların ikna olmadığını fark edince yeniden meydan okuyan bir tavra büründü. ABD ile eş güdümlü yapıldığı anlaşılan bu girişimin reddedilmesinden sonra, Beyaz Saray Yemen'e yaptığı 200 milyon dolarlık yardımı dondurduğunu açıkladı. 11 Nisan'da yeni bir açıklama yapan Salih, Körfez İş Birliği Konseyi'nin teklifini kabul ettiğini duyurdu. Fakat muhalifler bu girişimi reddetmeye devam ettiler.

Kaosa Götüren Sözde Çözüm

Salih'e karşı direniş kararlı bir şekilde yaz ayına kadar devam etti. 3 Haziran günü Cuma namazı çıkışında suikasta maruz kalan Salih, tedavi görmek üzere Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'a gitti ve yaklaşık dört ay orada kaldı.[8] Bu süre zarfında da ülkede sular durulmadı. Salih çok kanlı ve uzun sokak olaylarının ardından 23 Kasım'da Riyad'ta imzaladığı anlaşmayla, Körfez İş birliği Konseyi'nin teklifinin öngördüğü şekilde iktidarı bırakmayı kabul etti. Anlaşmanın diğer tarafı olan muhalif partiler de on dört gün içinde bir geçiş hükümeti kurulmasını ve doksan gün içinde de seçim yapılmasını öngören bu anlaşmayı kabul ettiler. Fakat bu anlaşma, aylardır sokaklarda olan ve devrime yüzlerce kurban veren gençler için büyük bir hayal kırıklığıydı. Anlaşma, ne devletin en kritik pozisyonlarını yöneten Salih'in çocuklarını görevden alıyor ne de eski rejimin muhasebesini mümkün kılacak bir madde içeriyordu. Tam aksine Salih ve ailesi başta olmak üzere sabık rejimin önemli figürlerine dokunulmazlık sağlanıyor ve Salih dışında kalan rejimin bütün şahıs ve kurumları hiçbir şey olmamış gibi pozisyonlarını korumaya devam ediyordu. Doğrusu böyle bir anlaşmanın iyi niyetle yapılmış olabileceğini düşünmek çok mümkün görünmüyordu.[9]

21 Ocak 2012'de Yemen Temsilciler Meclisi'nde yapılan oylamayla Salih'in kanunen muhakemesini engelleyen dokunulmazlık oy birliğiyle kabul edilirken, Abdurabbu Mansur Hadi de yapılacak erken seçimlerin adayı olarak tayin edildi. Salih'in Yemen devlet başkanlığı 25 Şubat 2012 itibariyle sona erdi ve görevi Hadi teslim aldı. Onca mücadelenin ardından kazanım sayılabilecek tek sonuç Salih'in olabildiğince onore edilmiş şekilde görevi Hadi'ye bırakmasıydı. Ülke Salih'in aile efradı ve sadık mürtezikası tarafından idare edilmeye devam ederken, sabık diktatör de 33 yıllık iktidarı boyunca biriktirdiği bütün şeytanlığı kullanmak için çok uygun bir zemin buldu.[10]

Körfez ülkelerinin bulduğu çözüm, devrim gençlerini tatmin etmekten çok uzaktı. Tatminden de öte ortada kocaman bir fiyasko vardı. Bu fiyaskodan memnun kalmayan gruplardan biri de devrim sü-

---

[8] Salih, Cumhurbaşkanlığı Sarayının Bombalanmasından Dolayı Ağır Yaralandı, 07.06.2011, https://www.bbc.com/arabic/middleeast/2011/06/110607_yemen_saleh_attack, Erişim Tarihi: 05.07.2021.

[9] Cumhurbaşkanı Salih Bugün Riyad'ta Anlaşma İmzaladı, 23.11.2011, www.france24.com/ar/20111123-اليمن-علي-عبد-الله-رئيس-مبادرة-توقيع-الرياض-السلطة-معارضة, Erişim Tarihi: 05.07.2021.

[10] Yemen'deki Cumhurbaşkanlığı Seçimleri, 23.02.2012, www.dw.com/ar/انتخابات-رئاسية-في-اليمن-مرشح-وحيد-يخوض-المنافسة/a-15761525, Erişim Tarihi: 05.07.2021.

recine aktif şekilde katılan ve uzun yıllar boyunca Salih yönetimine karşı silahlı bir mücadele veren Husilerdi. Ülkedeki kronik güç bölüşümü problemi Salih'in görevi kibarca bırakmasından başka bir şey sağlamayan sözde devrimin ardından tekrar baş göstermişti. Ancak bu sefer Husilerin memnuniyetsizliğini mezhepçi bir propagandayla istismar eden İran gibi önemli bir bölgesel aktör de devreye girmişti. Yemen'i açıkça kendi stratejik derinliğine dâhil gören Fars devleti, ülkedeki kaotik ortamın sağladığı yönetsel boşluktan da istifade ederek Husileri nitelikli şekilde silahlandırmaya başladı. Yemen hükümeti 1 Şubat'ta yapılan açıklamada yerden güdümlü füze dâhil, ağır silahlarla yüklü bir İran gemisinin gizlice Yemen sahillerine yaklaşırken ele geçirildiğini duyurdu. Elbette bu gemi Yemen sahillerine ulaşmayı başaran tek İran gemisi değildi ama yüksek ihtimalle o zaman kadar yakalanan tek gemiydi.[11]

18 Mart 2012 itibariyle, ulusal diyalog oturumları pek çok farklı grubun katılımıyla Hadi'nin başkanlığında başladı. Husiler ise her geçen gün biraz daha silahlanarak Yemen'in muhtelif şehirlerinde sokaklara inmeye başladı. İlk olarak Yemen'in kuzeyinde bulunan Dammaj şehrine bir baskın yaparak ele geçiren Husiler, günden güne daha büyük bir tehdit haline geliyordu. 27 Kasım 2013'te Güney hareketi *Ulusal Diyalog Konferansı*'ndan çekildiğini ilan etti. Bu durum daha önce zikrettiğimiz ve Yemen devriminin en yumuşak karnı olarak tanımlayabileceğimiz bütün grupların Yemen'den ziyade kendi yerel maslahatlarını gözeten tavrının tebellür etmesi anlamına geliyordu. Şüphesiz bu zayıflık Salih'in, Husileri kullanarak gerçekleştirdiği karşı devrimini kolaylaştıran en önemli faktörlerden biriydi.[12]

Ülkede yapılması öngörülen erken seçimler yapılamayınca, Abdurabbu Mansur el-Hadi'nin başkanlık süresi bir yıl daha uzatıldı ve devrim sonrası ittifakın en memnuniyetsiz iki tarafı gibi görünen Husiler ve Güney hareketinin temsil oranının arttırılmasına yönelik yeni bir teklif sunuldu. Ancak ülkedeki çatışma halkası her geçen gün biraz daha genişliyor ve Husilerin sahada kurduğu silahlı hâkimiyet güçleniyordu. Husiler Kuzey tarafındaki şehirleri sırasıyla ele geçirerek San´a kırsalına kadar geldi. Devrimin gerçek sahipleri gençler evlerine dönmüş ve meydanları silahlı Husi milisler doldurmaya başlamıştı. Husiler, 8 Eylül 2014'te başkente bütün giriş çıkışları ka-

[11] Yemen, Silah Dolu İran Gemisine El Koyduğunu Açıkladı, 02.02.2013, www.aa.com.tr/ar/archive/278682/اليمن-يعلن-ضبط-سفينة-إيرانية-محملة-بالأسلحة, Erişim Tarihi: 05.07.2021.

[12] Yemen Görüşmelerinde Anlaşmazlıklar Artıyor, 28.11.2013 www.aljazeera.net/news/reportsandinterviews/2013/11/28/خلافات-تعصف-بالحراك-في-حوار-اليمن Erişim Tarihi: 07.07.2021.

patarak şehri muhasara altına aldı. 20 Eylül'de ise oldukça şaşırtıcı şekilde Sanaa'yı ve başkentte bulunan yönetim noktalarını ve devlet televizyonunu kontrol etmeye başladılar. Husilerle güvenlik güçleri arasında bazı çatışmalar yaşanmış ancak Husiler ciddi bir direnişle karşılaşmadan şehri ele geçirmişti. Sabık rejime sadakatini sürdüren güvenlik birimlerinin danışıklı dövüşü olmadan bunun gerçekleşmesi çok mümkün değildi. Kuyruğu serbest kalan diktatör boş durmamış ve eski düşmanı Husilerle kurduğu ittifakla ilk fırsatta intikam almaya başlamıştı.[13]

Kararlılık Fırtınası

Husiler, ülkedeki kontrollerini hızla Güney şehirlerine doğru genişletmeye başladı. İran'ın ciddi silah ve lojistik desteğini alan Husilerin bu ilerleyişi *Aden Körfezi*'ni hayati derecede önemli gören Körfez ülkelerini harekete geçirdi. 25 Mart'ta Suudi Arabistan'ın liderliğinde başta körfez ülkeleri olmak üzere pek çok Arap ülkesinin destek verdiği *Kararlılık Fırtınası* isimli bir hava operasyonu başlatıldı. Özellikle Suudi Arabistan, bu operasyonun başladığı ilk dönemde Yemen'deki Husi etkinliğini çok kısa bir süre içerisinde sonlandırabileceğine dair kendinden emin ve iddialı bir tavır içindeydi. Yirmi yedi gün süren bu operasyon Husilerin ilerleyişini durdurup, hâkim oldukları alanı sınırlandırmayı başarsa da iddia edildiği gibi kesin sonuçlar vermedi. Bu sebeple Husilere yönelik askeri faaliyetler başka isimler altında devam etti.[14] Ancak Körfez ülkelerinin devrimin başında diplomatik sonrasında ise askeri yollarla gerçekleştirdiği müdahaleler Yemen'de barış ve istikrarı sağlamaya matuf hiçbir sonuç vermedi. Yemen, problemlerin her geçen gün derinleştiği, salgın hastalıkların, yoksulluk ve iç savaşın kol gezdiği belki de her zaman olduğundan daha problemli bir ülkeye dönüştü. Özellikle Covid-19 salgınının patlak vermesinden sonra Yemen'in içinde olduğu insanî şartlar biraz daha kötüleşti. Bu durumun ortaya çıkmasında, Ali Abdullah Salih rejiminin 30 küsur yıllık yönetimi sırasında biriktirdiği menfi mirasın çok doğrudan rolü vardı. Çünkü diğer Arap ülkelerindeki diktatörlüklerle çok benzer şekilde Yemen'de de kurumsal olgunluğa ulaşmış bir devlet nizamı bulunmuyordu. Bütün gücün tek bir şahsın elinde temerküz ettiği ku-

[13] Husiler, Ordunun Direnişi Olmadan Sanaa'yı Nasıl Ele Geçirdiler?, 24.12.2014, https://www.bbc.com/arabic/interactivity/2014/09/140924_comments_yemen_houthi_overtaken_sanaa, Erişim Tarihi: 07.07.2021.

[14] Yemen'deki Olayalara Kısa Bir Bakış, 24.93.2015, https://www.bbc.com/arabic/middleeast/2015/03/150327_timeline_yemen_crisis_recent_developments, Erişim Tarihi: 07.07.2021.

rumsal ahlaktan yoksun bu yapının zaafları, diktatörün devrilmesinden sonra bütün çıplaklığıyla ortaya çıkmıştı. Ancak devrim sonrası süreçte, gerek rejim muhalefetini temsil eden grupların yanlış stratejileri gerekse Suudi Arabistan ve BAE'nin başı çektiği Körfez bloğunun çözümü biraz daha zorlaştıran içten pazarlıklı tavrı tabloyu biraz daha vahimleştiren faktörler oldu. Doğrusu senelerce Ali Abdullah Salih'in sırtını sıvazlayan, muhtelif ülkelerde yaşanan karşı devrimlerin ana sponsoru konumundaki körfez ülkelerinin bir anda demokrasi havarilerine dönüştüğüne ikna olmak çok mümkün değildi. Zaten gün geçtikçe Suudi Arabistan ve BAE'nin Yemen'le ilgili niyetleri biraz daha tavazzuh etmeye başladı.

Buna karşın Körfez ittifakı, karşılığında çok ağır bir bedel ödemiş olsa da Yemen müdahalesinin tamamıyla başarısız olmadığı görüşündedir. Onlara göre İran'ın güdümünde olduğu düşünülen Husî cemaatinin bütün Yemen'i kontrol etmesini engellemek ve hâkim olduğu bölgeleri başkent Sanaa'yı da için alam Kuzey bölgeleriyle sınırlandırmak, Arap Yarım Adasıyla Afrika arasında önemli bir stratejik bağlantı noktasını oluşturan Bâb el-Mendeb boğazının Husilerin ve dolayısıyla İran'ın kontrolüne geçmesine engellemiş olmak giriştikleri müdahalenin kısmen de olsa başarılı olduğuna delalet eden göstergeler durumundadır.

Suudi Arabistan ve BAE; İttifak mı İhtilaf mı?

Suudi Arabistan ile BAE'nin Arap Baharına ilişkin pozisyonları ülkeden ülkeye bazı küçük farklılıklar arz edebilse de bu iki ülkeyi karşı devrimler bloğunun en önemli ve güçlü destekçileri haline getiren değişmez bir müşterekleri bulunuyor. Her iki ülke bir dönem ülkemizde de sıklıkla pejoratif bir bağlamda kullanılan Siyasal İslâm'ı ve onun Orta Doğu'daki en önemli iki temsilcisi konumunda bulunan İhvan-ı Müslim'in ve İran'daki Velayet-i Fakih rejimini kendi varlıkları için büyük bir tehdit olarak algılamaktadır. ABD ve Batı ile genel anamda iyi ilişkilere sahip olan bu Monarşik rejimlerdeki egemen aileler, bir çeşit beka tehdidi olarak gördükleri "Siyasal İslam"ın bütün şubeleriyle bazen açık bazen de örtülü sürekli bir çatışma içindeler. Bu önemli müşterek iki ülkeyi Arap Baharı başta olmak üzere Orta Doğu'da cereyan eden birçok meselede doğal müttefiklere dönüştürse de ihtilaf ettikleri bazı hususlar da yok değildir. Bu ihtilafların tebellür ettiği önemli sahalardan biri de Yemen'dir. Her ne kadar bu iki ülke

Yemen'deki ilişkilerin doğal seyrinde ilerlediği izlemini vermeye çalışıp birçok noktada ortaklığın devam ettiğini beyan etse de aralarında bazı anlaşmazlıklar olduğu açıktır (Louvton, Guzansky and Heistein; 2019). Yemen'deki stratejik bölge ve limanları paylaşmak, desteklenen silahlı gruplar ve BM onaylı Abdurabbi Mansur başkanlığındaki meşru hükümetle kurulan ilişkiler iki ülke arasındaki temel ihtilaf noktalarını teşkil etmektedir. Fakat bu iki ülkenin Yemen'e bakışını değiştiren temel dinamik Suudi Arabistan'ın Yemen'le uzun bir kara sınırına sahip olmasıdır. Doğrudan İran'ın güdümünde bir silahlı grubun Güney kara sınırında etkin şekilde konuşlanmasını büyük bir risk olarak algılayan Suudi Arabistan, Husileri tamamen etkisiz hale getirmeden ya da sınır güvenliğini garanti edecek kalıcı bir ateşkese ulaşmadan Yemen'den çekilmeyi çıkarları açısından uygun görmemektedir. Buna karşın 2015'ten beri devam eden tüketici savaşın uzamasından rahatsız olan ve Yemen'deki amaçlarına büyük ölçüde ulaştığını düşünen BAE, Temmuz 2019'da bu ülkedeki güçlerinin bir kısmını çekeceğini ilan eden bir açıklama yaptı. BAE'nin resmi mercileri 22 Temmuz 2019 tarihinde, "Yemen'de savaşın sonuçlanmasının da barışın tesis edilmesinin de çok zor olduğunu" beyan eden bir açıklama yaparak bir anlamda aldıkları kararın rasyonel gerekçesini sunmaya çalıştılar. Her ne kadar Yemen'deki güçlerini azaltmış görünse de uzmanlar BAE'nin kısa vadede bölgedeki bütün güçlerini çekmesinin çok muhtemel olmadığı görüşündedirler.[15]

Suudi Arabistan ile BAE'nin en önemli ihtilaf noktası Abdurabbi Mansur hükümetine bakış açılarında temerküz etmektedir. Suudi Arabistan, ondan çok hoşnut olmasa da BM tarafından tanınan Mansur hükümetini[16] destekleme konusunda daha net bir tavır almakta ve Yemen'i devrim öncesi süreçte olduğu şekliyle birleşik bir hale getirme gayretinde gözükmektedir. Buna karşın BAE ise açık ya da örtülü şekilde, devrim sürecinden sonra tekrar örgütlenen Güney bölgesindeki ayrılıkçı grupları destekleme yönünde bir strateji izlemektedir (Louvton, Guzansky and Heistein; 2019). 10 Ağustos 2019'da bağımsızlığını ilan eden ve Güney Geçiş Konseyi adı altında örgütlenen Aydarus ez-Zübeydi liderliğindeki ayrılıkçı gruplar, BAE'nin Güney bölgesinde temerküz eden ekonomik ve stratejik maslahatlarının en

[15] BAE'nin Hedefi Yemen'de Savaş mı Çıkarmak?, 24.11.2017, https://carnegieendowment.org/sada/73525, Erişim Tarihi: 03.04.2021.

[16] Abdirabbih Mansur hükümeti Husilerin, sâbık devlet başkanı Ali Abdullah Salih'le danışıklı olarak gerçekleştirdikleri askeri darbenin başarılı olmasının ardından Mart 2015'te ülkeyi terk ederek Riyad'a sığınmak zorunda kaldı.

önemli garantörü durumdadır. Fakat BAE'nin, BM'nin teyit ettiği meşru yönetimden ziyade ayrılıkçı grupları desteklemek yönündeki ikircikli tavrını meşrulaştırmak için sunduğu gerekçe Mansur hükümetinin Yemen'deki işleri idare etme konusunda mükerreren tecrübe edilmiş yetersizliği argümanıdır. Keza Zübeydi de Yemen'in tekrar bir araya gelmesini desteklemenin devrimin sağladığı kazanımları kaybettireceği ve ülkeyi iç savaş dönemindeki şartlara geri götüreceği görüşündedir. Zübeydi'ye göre Yemen'in Kuzey ve Güney'de iki ayrı bağımsız devlete dönüşmesi bu coğrafyanın siyasal, kültürel ve tarihsel gerçeklerine daha uygun bir durumdur (Louvton, Guzansky and Heistein; 2019). Suudi Arabistan ve BAE arasında çok keskin ve belirgin bir politika farklılığı olarak tezahür eden yerel güçleri desteklemek noktasındaki bu ihtilaflar, 2019'da yaşanan ve bu çatışmaların en uç örneğini yansıtan fiili bir vekalet savaşına dahi dönüşebilmektedir.[17] İki ülke arasındaki görüş ayrılıklarını, aralarındaki ittifakın parçası olan danışıklı bir rol bölüşümü olarak değerlendiren bazı görüşler de bulunmakla beraber bu teori akla çok yatkın görünmemektedir. Çünkü BAE'nin desteklediği bölünmüş Yemen fikri, Suudi Arabistan açısından önemli bir güvenlik tehdidine dönüşen İran güdümlü Husilerin siyasi ve askeri gücünü tahkim eden bir mahiyet taşımaktadır. Daha önce ifade ettiğimiz üzere bu durum Yemen'le uzun bir kara sınırı olan Suudi Arabistan için kabul edilebilir değildir (Louvton, Guzansky and Heistein; 2019).

Yemen'deki meşru hükümet ve dolayısıyla Suudi Arabistan ile BAE arasında ihtilaf noktalarına dönüşen en önemli hususlardan biri de BAE'nin Yemen'in Güney bölgelerinde kendi maslahatlarını korumaya matuf tek taraflı politikalar izlemesidir. 2015'te başlayan Yemen müdahalesinin ardından tedrici bir şekilde Güney bölgesindeki stratejik noktalarda konumlanmaya çalışan BAE ilk olarak Hint Okyanusu ülkeleri ile Doğu Asya ülkeleri arasındaki ticaret açısından oldukça kritik bir öneme sahip olan Sukatra adasına yerleşmiştir. İlk aşamada insani yardım ve maddi yatırım kılıflarıyla adadaki varlığını meşrulaştıran körfez ülkesi zamanla buradaki yerel yöneticileri de maddi yollarla ikna ederek adayı askeri ve ekonomik üssü haline getirmiştir. Hatta bazı iddialara göre İsrail'le ilişkilerini artık açıktan yürütmeye başlayan BAE, Sukatra'yı İsrail'le ortak olarak çalışan bir istihbarat merkezi olarak kullanmaktadır.[18] BAE'nin yakın zamanda gün yüzü-

[17] BAE'nin Hedefi Yemen'de Savaş mı Çıkarmak?, 24.11.2017, https://carnegieendowment.org/sada/73525, Erişim Tarihi: 03.04.2021.

[18] What is the UAE doing on the Yemeni island of Socotra?, 01.09.2020, https://www.trtworld.com/magazine/what-is-the-uae-doing-on-the-yemeni-island-of-socotra-39385, Erişim Tarihi: 03.02.2021.

ne çıkan bir diğer yasa dışı yapılanması ise yine Yemen'in Güney'inde ticaret ve petrol gemilerinin geçiş güzergahı açısından oldukça stratejik bir yerde konumlanan Meyyun adasıdır. Amerikan haber ajansı *Associated Press* tarafından ele geçirilen uydu fotoğrafları Meyyun adasında bir askeri üs inşa edildiğini bütün açıklığıyla gözler önüne sermektedir.[19] Her ne kadar BAE şu ana kadar bu iddiaları tekzip ya da teyit eden bir açıklama yapmamış olsa da artık gizlenmesi imkânsız hale gelen bu yasadışı faaliyetler Mansur liderliğindeki meşru hükümetin ciddi tepkisine neden olmaktadır. BAE'nin Yemen'deki ayrılıkçı grupları desteklemek ve Güney bölgesindeki stratejik noktaları kendi ticari ve askeri maslahatları doğrultusunda ele geçirmeye yönelik tasarrufları Yemen'deki gerçek amaç ve niyetlerini gözler önüne sermektedir. Başta da belirttiğimiz üzere BAE'nin Yemen'deki faaliyetleri hem Körfez bölgesindeki hem de Yemen'deki en önemli stratejik ortağı olarak bilinen Suudi Arabistan'la bazı ihtilaflara sebep olabilmektedir. Bu ihtilaflar şimdilik küçük çatlaklar gibi görülse de uzun vadede Suudi Arabistan'ın yakın zamanda ilişkilerini düzelttiği Katar'la yeni bir bölgesel denklem kurması çok uzak bir ihtimal değildir.

Direniş Ekseni ve Yemen

İran'da 1979'da gerçekleşen devrim, bölgesel ve küresel etkilere sahip çok önemli bir dönüm noktasıdır. İran'ın devlet eliyle şiileşmeye başladığı 16. Yüzyılın başından, devrimin gerçekleştiği tarihe kadar, zaman zaman sekteye ve kesintiye uğrasa da İran'daki Şii ulema sürekli güç ve otoritesini arttıran bir grup olmuştur. İran'ın Türkiye ile paralel gelişen modernleşme ve sekülerleşme tecrübesi, birçok diğer Orta Doğu ülkesi örneğinde de olduğu gibi, kolonyal süreçle bağını koparamayan bir hüviyette gelişince, ülkedeki en etkin ve organize gruplardan biri olan mollalar, gittikçe daha da artan biçimde siyasete dahil olmaya başlamıştır. Kum'daki Şii havzasının parlak simalarından biri olan Humeyni'nin şahsında zirveye çıkan bu aktif tavır, toplumun diğer kesimlerini de kuşatan şah karşıtı şiddetli bir muhalif harekete dönüşmüş ve nihai olarak devrimle sonuçlanmıştır. Humeyni, devrimin ilk yıllarında lideri olduğu muhalefet hareketinin başarılı olmasında etkin bir rol oynayan diğer paydaşlarla uyumlu bir siyaset izler göründü. Ancak bu durum çok sürmedi ve İran'ın devrim sonrası süreçteki

[19] Mysterious air base being built on volcanic island off Yemen, 25.05.2021, https://apnews.com/article/mysterious-air-base-volcanic-island-yemen-c8cb2018c07bb5b63e1a43ff706b007b, Erişim Tarihi: 02.06.2021.

ilk Cumhurbaşkanı olan Ebu'l-Hasan Beni Sadr'ın tasfiye edilmesiyle beraber Velayet-i Fakih rejimi Humeyni'nin sorgulanamaz liderliği etrafında tesis edilmeye başladı. Kısaca ifade etmek gerekirse 'fakihlerin yönetimi' anlamına gelen Velayet-i Fakih rejimi, sadece İran'daki Şiileri muhatap almıyordu. İran'daki devrim muhkem ve yerleşik hale geldikçe bölgedeki diğer Müslüman ülkelere de ihraç edilmeye böylelikle onlar da Humeyni liderliğindeki Şii yönetimin etki alanına sokulmaya çalışıldı. İran merkezli Şii bir dini otorite kurma çabasının İdeolojik bir propaganda ayağı olmakla beraber, bu hareketin daha çok öne çıkan yanı bölgedeki Şii nüfuslu ülkelerde yeni milis gruplar teşkil ederek ya da var olanları destekleyerek gelişen askeri mahiyetiydi. İran'ın Şiiliği merkeze koyan dış politikası ABD'nin İran'ı işgalinden sonra büyük bir ivme kazanmış, Arap Baharının en kanlı şekilde cereyan ettiği ülke olan Suriye'de zirveye çıkmıştır. Arap Baharının yarattığı kaos ve otorite boşluğu ortamında daha rahat bir hareket imkânı bulan bu Şii merkezli genişleme hareketi, şu an Tahran belediye başkanı olan ancak daha önce birçok önemli siyasi ve bürokratik pozisyonu işgal eden Ali Rıza el-Zakani'nin ifadesiyle 4 Arap başkentini kontrol eder bir noktaya gelmiştir. Bahsi geçen bu 4 başkentten biri, Yemen'de bulunan Husi milisler tarafından İran'ın silah, lojistik ve milis desteğiyle kontrol ettikleri Sanaa'dır.[20] İran'ın bu genişlemeci tavrı açıkça kolonyal hususiyetler taşısa da özenle inşa edilen ABD ve İsrail karşıtı anti-emperyalist ve Siyonist retorikte bulduğu karşılık "Direniş Ekseni"dir (Uzun, 2018: 24-37).

İran'ın Husileri desteklemesinin teo-politik bir motivasyonu bulunmakla beraber, ABD ve Körfez ülkeleriyle olan ilişkilerinde kullandığı önemli bir baskı ve pazarlık kozu olması hasebiyle stratejik bir arka planı da vardır. Husiler, İran ile oldukça uzak bir coğrafyada bulunsa da ABD'nin bölgedeki en yakın müttefikleri olan Suudi Arabistan ve BAE gibi ülkelere çok yakın bir noktada konumlanmaları nedeniyle oldukça önemli bir işlev görmektedir. Husilerin taşıdığı bu önem özellikle İran'ın bölgedeki en kilit ismi konumunda bulunan Kasım Süleymani'nin ABD eliyle gerçekleşen bir suikastla oradan kaldırılmasından sonra çok daha açık bir şekilde tezahür etmiştir. ABD'ye karşı intikam yeminleri edilen bu süreçte İran, Hizbullah başta olmak üzere bölgedeki bütün müttefiklerinin Kasım Süleymani için verilecek cevapta rol oynayacağını vurgulamıştır. Husilerin bu

[20] Zakani: Sanaa, Beyrut, Şam ve Bağdat'tan sonra İran'ın eline geçen dördüncü Arap başkenti., 24.09.2014, https://www.aljoumhouria.com/ar/news/171282, Erişim Tarihi: 18.04.2021.

dönemde Hizbullah'tan sonra İran'ın bölgedeki iki numaralı müttefiki olarak zikredilmesi "Direniş Ekseni" açısından ne denli önemli bir yer tuttuklarına delalet etmektedir. Öte yandan Kasım Süleymani ile eş zamanlı olarak suikast teşebbüsüne maruz kalan fakat kurtulmayı başaran Devrim Muhafızlarının öne çıkan generallerinden Abdurrıza Şehlai'nin Yemen'de bulunması da Husilerin İran'ın bölgesel stratejisi açısından ifade ettikleri önemi izhar eden önemli bir göstergedir.[21]

Yemen'i İran açısından önemli kılan en önemli hususiyetlerden biri de coğrafyadır. Asya ile Akdeniz arasında kritik bir geçiş noktası olarak konumlanan ülke, dünya petrol ticaretinin neredeyse yarısının geçiş noktası pozisyonunda bulunan Bab el-Mendeb'e hâkim sahilleri nedeniyle önemini bir kat daha arttırmaktadır. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere özellikle BAE'nin Yemen stratejisinde hayati bir ehemmiyet taşıyan Güney sahil ve adaları uluslararası ticaretin ve özellikle petrol ticaretinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi açısından neredeyse alternatifsiz bir öneme sahiptir. Bu durumun farkında olan İran, zaman zaman Bab el-Mendeb'den geçen Suudi, BAE, ABD, İsrail gemilerine taciz amaçlı saldırılar yapmakta ve uzun süredir kurtulmaya çalıştığı ağır ambargoların kalkması için bölgedeki askeri nüfuzunu bir koz olarak kullanmaktadır.[22]

Sonuç Yerine

Yemen, Arap Baharı olarak kavramsallaştırılan toplumsal hareketlerin en kanlı ve şiddetli şekilde cereyan ettiği ülkelerden biridir. Mezhepçilik, Devrik Ali Abdullah Salih rejiminin öne çıkan hususiyetlerinden biri olmamakla beraber, Husiler eliyle gerçekleşen askeri darbeden sonra Yemen de Suriye'dekine benzer bazı hususiyetler taşır şekilde mezhepsel bir savaşa sürüklenmiş ve İran'la onu önemli bir tehdit unsuru olarak gören Suudi Arabistan başta olmak üzere körfez ülkelerinin örtülü çatışma sathına dönüşmüştür. Yemen'deki sorunları her geçen gün biraz daha derinleştiren bu çatışma ortamı, sorunu çözmek iddiasıyla sürece müdahil olan aktörlerin kendi maslahat ve kaygılarına odaklanan tavrıyla büyük bir insani felakete dönüşmüştür. Savaş öncesi dönemde de dünyanın en yoksul ülkelerinden biri olan Yemen, bugün en temel insani ihtiyaçlar olan gıda ve ilaca erişi-

[21] İran-ABD çatışmasında Yemen'in konumu, 20.02.2020, https://studies.aljazeera.net/ar/article/4565, Erişim Tarihi: 06.05.2021.

[22] Yemen and the Curse of Geography: Bab al-Mandab Disputed by Great Power Rivalries, 18.05.2021, https://carnegieendowment.org/sada/84558, Erişim Tarihi: 20.05.2021.

min çok zorlaştığı, salgın hastalıkların kol gezdiği bir ülke konumundadır. Bu çatışma ortamı devam ettiği müddetçe cari olan insani krizin çözülmesi de çok zor görünmektedir.

Husilerin 2014 yılında giriştikleri darbeyle başlayan ve Suudi Arabistan liderliğindeki koalisyonun "Kararlılık Fırtınası" adını verdiği operasyonla daha da şiddetlenen Yemen savaşı, hala sorunları çözebilecek bir sondan çok uzakta durmaktadır. Yemen'in geçmişte deneyimlediği Kuzey-Güney çatışmasını mezhep boyutu daha da güçlenmiş bir şekilde yeniden gün yüzüne çıkaran bu savaş, birleşik bir Yemen ihtimalini günden güne azaltan oldukça yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. Bugün gelinen noktada ise Yemen için en mukadder görünen durum şu anda de facto olarak mevcut olan Kuzey-Güney bölünmesinin de jure'ye dönüşmesidir. Zira Suudi ve İran'ın kendi maslahatlarını her şeyin üstünde gören aşırılığı arasında sıkışmış ülkenin bu krizden tek parça çıkması neredeyse imkansızdır. Ayrıca Suudi Arabistan'ın kurduğu koalisyonun en önemli ortağı konumunda bulunan BAE'nin Yemen'in güneyindeki ayrılıkçı grupları destekleyen tek taraflı bir politika izlemesi de bölünmüş bir Yemen ihtimalini güçlendirmektedir. Bu savaş için ödenen ve ödenmeye devam eden bedeller ile elde edilen kazanımlar arasında bir orantı kurulduğunda Suudi Arabistan'ın bu savaşın kaybedenlerinden biri olduğunu, BAE'nin ise bölgedeki konumunu ve etkinliğini güçlendiren kazananlarından biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü 2015'ten beri devam eden bu savaşa milyarlarca dolar harcamasına rağmen, birçok Suudi şehri ve stratejik noktası, oldukça düşük maliyetlerle üretilen İran menşeli insansız hava araçları ve roketlerinin hedefi olmaya devam etmektedir. Buna karşın BAE, gerek İran'la perde arkasından yürüttüğü ilişkileri gerekse 2019 yılı itibariyle Yemen'deki askeri varlığını azaltmaya başlayan taktik bir hamleyle Husi saldırılarının hedefi olmaktan çıkmış ve savaşın kendisi için yarattığı menfi maliyeti minimize etmeyi başarmıştır. İran ise Trump tarafından tek taraflı olarak askıya alınan nükleer anlaşmanın yeniden hayata geçirilmesi için Biden liderliğindeki yeni ABD yönetimiyle yoğun bir diplomatik mesai yürütmektedir. Uzun bir süredir ağır bir ekonomik ambargo altında olan İran ekonomisi büyük bir darboğazda olmasına karşın, İbrahim Reisi liderliğindeki muhafazakâr yönetim ABD'nin talep ettiği yeni tavizleri vermeye çok gönüllü değildir. Kendi güdümündeki milis grupları ABD ile yürüttüğü pazarlıklarda bir baskı unsuru olarak kullanmaktan kaçınmayan İran'ın yeni bir nükleer anlaşmaya varılması halinde en azından bir

süreliğine milis gruplar üzerinden yürüttüğü saldırgan dış politikayı yumuşatması muhtemeldir. İran ekonomisinin uzun süredir içinde bulunduğu derin kriz ve İran halkının her fırsatta dışa vurduğu memnuniyetsizliği göz önünde bulundurulduğunda İran'ın bölgedeki Şii milisler üzerinden yürüttüğü mezhep odaklı saldırgan politika çok sürdürülebilir görünmemektedir. Ancak yaklaşık 40 yıldır çeşitli şiddet ve düzeylerde ambargolara maruz kalan İran'ın bir şekilde bu ambargoların etrafından dolanıp hayatta kalmayı başardığı ve Şii milisler üzerinden kurduğu bölgesel stratejisini finanse etmeye devam ettiği unutulmamalıdır.

Kaynakça

Çamyaran, E., 2017, *Yemen Within The Framework of Failed State Theory*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi.

Daftary,F., 2016, *Şii İslam Tarihi*, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Alfa.

Dingli, S., 2013, "Is the Failed State Thesis Analytically Useful? The Case of Yemen" Vol 33(2), pp. 91-100.

Feierstein, G.M., 2019, "Yemen: The 60-Year War", Middle East İnstitute, Policy Paper-2.

Robinson, J. & Acemoğlu, D., 2011, Why *Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty*, LSE.

Uzun, E., 2018, The *Axis Of Resistance; The Role Of Religion in Iran's Foreign Policy*, İstanbul: Sabancı Üniversitesi.

İnternet Kaynakları

Aden'de Göstericilerin Üzerine Ateş Açıldı. 19.03.2011, https://www.bbc.com/arabic/middleeast/2011/03/110319_yemen_clashes, Erişim Tarihi: 03.07.2021.

Askeri ve Aşiret Liderleri Cumhurbaşkanına Baskı Kuruyor. 21.03.2021, https://www.france24.com/ar/20110321-general-defects-revolution-tribal-leader-mohsen-al-ahmar-yemen-salah, Erişim Tarihi: 03.07.2021.

BAE'nin Hedefi Yemen'de Savaş mı Çıkarmak?, 24.11.2017, https://carnegie-endowment.org/sada/73525, Erişim Tarihi: 03.04.2021.

Cumhurbaşkanı Salih Bugün Riyad'ta Anlaşma İmzaladı, 23.11.2011, www.france24.com/ar/20111123--اليمن-علي-عبد-الله-رئيس-مبادرة-توقيع-الرياض-السلطة-معارضة, Erişim Tarihi: 05.07.2021.

Husiler, Ordunun Direnişi Olmadan Sanaa'yı Nasıl Ele Geçirdiler?, 24.12.2014, https://www.bbc.com/arabic/interactivity/2014/09/140924_comments_yemen_houthi_overtaken_sanaa, Erişim Tarihi: 07.07.2021.

Husilerin Askeri Gücü Nasıl Arttı?, 03.11.2021, https://arabi21.com/story/786391, Erişim Tarihi: 04.04.2021.

İran-ABD çatışmasında Yemen'in konumu, 20.02.2020, https://studies.aljazeera.net/ar/article/4565, Erişim Tarihi: 06.05.2021.

Mysterious air base being built on volcanic island off Yemen, 25.05.2021, https://apnews.com/article/mysterious-air-base-volcanic-island-yemen-c8cb2018c07bb5b63e1a43ff706b007b, Erişim Tarihi: 02.06.2021.

Salih, Cumhurbaşkanlığı Sarayının Bombalanmasından Dolayı Ağır Yaralandı, 07.06.2011, https://www.bbc.com/arabic/middleeast/2011/06/110607_yemen_saleh_attack, Erişim Tarihi: 05.07.2021.

What is the UAE doing on the Yemeni island of Socotra?, 01.09.2020, https://www.trtworld.com/magazine/what-is-the-uae-doing-on-the-yemeni-island-of-socotra-39385, Erişim Tarihi: 03.02.2021.

Yemen and the Curse of Geography: Bab al-Mandab Disputed by Great Power Rivalries, 18.05.2021, https://carnegieendowment.org/sada/84558, Erişim Tarihi: 20.05.2021.

Yemen Görüşmelerinde Anlaşmazlıklar Artıyor, 28.11.2013 www.aljazeera.net/news/reportsandinterviews/2013/11/28/خلافات-تعصف-بالحراك-في-حوار-اليمن Erişim Tarihi: 07.07.2021.

Yemen, Silah Dolu İran Gemisine El Koyduğunu Açıkladı, 02.02.2013, www.aa.com.tr/ar/archive/اليمن-يعلن-ضبط-سفينة-إيرانية-محملة-بالأسلحة/278682, Erişim Tarihi: 05.07.2021.

Yemen'deki Cumhurbaşkanlığı Seçimleri, 23.02.2012, www.dw.com/ar/انتخابات-رئاسية-في-اليمن-مرشح-وحيد-يخوض-المنافسة/a-15761525, Erişim Tarihi: 05.07.2021.

Yemen'deki Devrim Olayları, 13.04.2011, https://www.aljazeera.net/news/reportsandinterviews/2011/4/13/, Erişim Tarihi: 23.07.2021.

Yemen'deki Olaylara Kısa Bir Bakış, 24.93.2015, https://www.bbc.com/arabic/middleeast/2015/03/150327_timeline_yemen_crisis_recent_developments, Erişim Tarihi: 07.07.2021.

Zakani: Sanaa, Beyrut, Şam ve Bağdat'tan sonra İran'ın eline geçen dördüncü Arap başkenti., 24.09.2014, https://www.aljoumhouria.com/ar/news/171282, Erişim Tarihi: 18.04.2021.